

Bouwsteen ten behoeve van het Strategisch Plan Natura 2000

Soorten van de Vogelrichtlijn¹ voor zover betrokken bij de instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebieden

A156 Grutto² *Limosa limosa*, niet-broedvogel **DEFINITIEF (4 november 2022)**

Deze bouwsteen richt zich op de Grutto in de hoedanigheid van niet-broedvogel. De nationale vogel van Nederland is niet alleen gedurende de broedtijd in Nederland te vinden, maar verzamelt zich hier vóór en na de broedtijd in groepen in natte natuurgebieden en op plasdrassen in agrarisch gebied om gezamenlijk te rusten en te foerageren. De soort eet dan met name regenwormen en andere bodemdieren zoals emelten. Onze eigen broedvogels, van de ondersoort *limosa*, verlaten in de winter allemaal ons land om de winter door te brengen in West-Afrika en op het Iberisch schiereiland. Waarnemingen van Grutto's in de winter betreffen waarschijnlijk allemaal vogels van de ondersoort *islandica*, die veelal op IJsland broedt en in lage aantallen in Nederland overwintert. In Nederland verblijft buiten de broedtijd 40% van de flyway-populatie.

I. Samenvatting

Landelijk doel³

Vigerend landelijk doel (zie doelendocument, ministerie van LNV 2006) <i>Uitbreiding omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 6.000 vogels (seizoensgemiddelde⁴).</i>	6.000 vogels (seizoensgemiddelde)
Voorstel nieuw landelijk doel 2030 (tussendoel) <i>Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor een populatie van ten minste 7.800 vogels (seizoensgemiddelde), waarmee een verbeterde Staat van Instandhouding wordt gerealiseerd.</i>	7.800 vogels (seizoensgemiddelde)
Voorstel nieuw landelijk doel 2050 (tussendoel) <i>Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor een populatie van ten minste 10.000 vogels (seizoensgemiddelde), waarmee een verbeterde Staat van Instandhouding wordt gerealiseerd.</i>	10.000 vogels (seizoensgemiddelde)
Gunstige Referentiewaarde Populatie <i>Omvang populatie behorende bij de toestand waarin een populatie in ons land in een ecologisch 'gezonde' situatie verkeert (zie Vogel et al. 2021).</i>	15.000 vogels (seizoensgemiddelde)
Huidige populatieomvang <i>Gemiddeld aantal vogels in de periode 2014/15-2019/20 (seizoensgemiddelde).</i>	7.100 vogels (seizoensgemiddelde)

Voorstel voor regionale opgave

Het aantal vogels per regio (provincies en rijkswateren) en de regionale opgaves voor 2030 en 2050 zijn in tabel 1 weergegeven. Voor de provincies is dit exclusief het aandeel rijkswateren. In deze bouwsteen zijn de rijkswateren gedefinieerd als het voortouwgebied⁵ van Rijkswaterstaat (RWS). Het voorgestelde landelijke doel voor 2030 en 2050 vormt het uitgangspunt voor de regionale opgaves. De opgave wordt bij de Grutto verdeeld naar rato van het aandeel van de regio in de landelijke populatie. Omdat er een aanvullende landelijke opgave is (landelijk doel voor 2030 en 2050 bedraagt resp. 7.800 en 10.000

¹Richtlijn 2009/147/EG van het Europees Parlement en de Raad van 30 november 2009 inzake het behoud van de vogelstand (PB 2010, L 20), zoals laatstelijk gewijzigd bij verordening (EU) nr. 2019/1010 van het Europees Parlement en de Raad van 5 juni 2019 (PB 2019, L 170).

²Niet in bijlage I genoemde en geregeld voorkomende trekvogel zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn. Voor Natura 2000-gebieden relevant als niet-broedvogel.

³Het vigerende landelijke doel is niet zonder meer te vergelijken met het voorgestelde nieuwe landelijke doel. Bij het voorgestelde nieuwe landelijke doel is gebruik gemaakt van sinds 2006 beschikbaar gekomen nieuwe gegevens en informatie, correcties en voortschrijdend inzicht m.b.t. de in Nederland aanwezige vogelpopulaties (zie ook van Kleunen et al. 2017). Daarnaast zijn er verschillen in de systematiek om de landelijke doelen te bepalen (ministerie van LNV 2006, Vogel et al. 2021).

⁴De som van maandelijks schattingen (tellingen en modelvoorspellingen voor juli-juni), gedeeld door 12. Seizoensgemiddelde is een maat voor de aanwezigheid van een soort in het gehele niet-broedseizoen waar afzonderlijke maandaantallen sterk van elkaar kunnen wisselen. Ze geven een betrouwbaarder beeld dan seizoensmaxima, waar toeval een grotere rol speelt.

⁵Natura 2000-gebied waar RWS of een provincie voortouwnemer is. De rol van voortouwnemer is vooral die van eerst verantwoordelijke bij het opstellen van het beheerplan.

vogels (seizoensgemiddelde) terwijl in de actuele situatie ca. 7.100 vogels aanwezig zijn), is er ook een regionale opgave om een veilig populatieniveau te bereiken. De grootste regionale opgaves liggen vooral in regio's in Laag-Nederland, waarbij met name de provincies Zuid-Holland en Friesland hoge opgaves liggen. Ook in de rijkswateren ligt een hoge opgave. Lagere opgaves liggen vooral in het zuiden en het oosten van het land, waar minder geschikt leefgebied voor de Grutto aanwezig is.

Tabel 1. Voorstel voor opgave (aantal vogels, seizoensgemiddelde) per regio (rijkswateren en provincies exclusief aandeel rijkswateren) van de populatie van de Grutto als niet-broedvogel voor 2030 en 2050. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS. Tevens weergegeven zijn de huidige populatieomvang (gemiddeld seizoensgemiddelde), het aandeel binnen Nederland van de huidige populatie en de korte termijntrend. De trend heeft betrekking op de provincies inclusief de rijkswateren. Het huidige aantal vogels per regio is als vertrekpunt gehanteerd bij het voorstel voor de regionale opgaves. n.b. = niet bepaald. Bij een onzekere trend is geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk.

Regio	Huidige populatie (2015-2020)	Landelijk aandeel regio (2015-2020)	Trend (2009-2020)	Voorstel regionale opgave 2030	Voorstel regionale opgave 2050
rijkswateren	1.600	23%	n.b.	1.800	2.300
Zuid-Holland	1.400	20%	matige afname	1.500	1.900
Friesland	1.200	17%	onzeker	1.300	1.700
Noord-Holland	900	13%	stabiel	1.000	1.300
Utrecht	700	10%	matige afname	790	1.000
Gelderland	340	5%	matige afname	380	500
Overijssel	250	4%	sterke afname	290	360
Zeeland	200	3%	stabiel	230	290
Noord-Brabant	200	3%	onzeker	230	290
Groningen	120	2%	onzeker	150	190
Flevoland	110	2%	onzeker	130	170
Overige regio's	30	<1%	-	eventuele foerageerlocaties en slaappleaatsen behouden	eventuele foerageerlocaties en slaappleaatsen behouden
Landelijk	7.100	100%	matige afname	7.800	10.000

Prioritering

In Nederland pleistert buiten de broedtijd een groot deel van de West-Europese flyway-populatie, waardoor maatregelen voor de Grutto in Nederland een zeer hoge prioriteit hebben. Omdat de grootste regionale opgaves vooral in regio's in Laag-Nederland liggen, hebben beheersmaatregelen in deze regio's de hoogste prioriteit, zeker omdat het grootste deel van de broedpopulatie ook in deze regio's ligt. Bij de Grutto zijn de trend van de Nederlandse broedpopulatie en niet-broedpopulatie nauw verbonden omdat de meeste broedvogels ook in ons land pleisteren buiten de broedtijd. Aangezien de belangrijkste knelpunten voor de Grutto in Nederland gedurende de broedtijd spelen, heeft het dan ook prioriteit om de situatie in de broedgebieden van de Grutto te verbeteren. Dit zal zich dan ook vertalen naar een hogere populatie pleisteraars. Het aandeel van de doortrekkende en deels overwinterende populatie van de ondersoort *islandica* is dusdanig gering dat deze de trend niet sterk beïnvloeden. Maatregelen om de broedpopulatie van de Grutto te ondersteunen zijn vooral van belang in agrarisch gebied, waarbij er moet worden gericht op een extensiever beheer van graslanden om zo de voedselsituatie en veiligheid voor gruttokuikens te verbeteren. Buiten de broedtijd liggen de meeste knelpunten in het foerageergebied van de Grutto, dat ook deels in agrarisch gebied ligt. Hierbij zijn met name vernattingmaatregelen en maatregelen om de vermesting in graslanden terug te dringen van belang.

II. Inhoudelijke onderbouwing van de bouwsteen

1. Staat van Instandhouding (SvI)

De huidige SvI van de Grutto als niet-broedvogel wordt als ‘zeer ongunstig’ beoordeeld:

Verspreidingsgebied	gunstig
Populatie	zeer ongunstig
Leefgebied	matig ongunstig
Toekomstperspectief	zeer ongunstig
Staat van Instandhouding	zeer ongunstig

De grootte van het verspreidingsgebied van de Grutto is nagenoeg gelijk gebleven met de grootte van het verspreidingsgebied ten tijde van de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn, waardoor het aspect verspreidingsgebied als ‘gunstig’ kan worden beoordeeld. De populatieaantallen vertonen op de lange termijn echter een afname van ongeveer 2% per jaar en liggen momenteel ver onder de Gunstige Referentiewaarde van 15.000 vogels, waardoor het aspect populatie als ‘zeer ongunstig’ wordt beoordeeld (box 1, tabel 2, figuur 1). Ook liggen de aantallen fors beneden de Gunstige Referentie Periode die afgeleid is van de GRW die voor de broedvogels is vastgesteld, namelijk de periode met een populatie-aantal van 85000 paar (gerepresenteerd door de periode 1984/85-1993/94) voor niet-broedvogels. Hoewel de grootte van het leefgebied in agrarisch gebied enigszins is afgenomen, is met name de kwaliteit van het leefgebied onvoldoende, waardoor het aspect leefgebied als ‘matig ongunstig’ wordt beoordeeld. Op de korte termijn vertoont de populatie een matige afname van 1,7% per jaar en er spelen enkele zwaarwegende knelpunten die een gunstige SvI in de weg staan, waardoor het aspect toekomstperspectief als ‘zeer ongunstig’ wordt beoordeeld. In het doelendocument (ministerie van LNV 2006) werd de SvI van de Grutto als niet-broedvogel ook als ‘zeer ongunstig’ beoordeeld.

Box 1. Generieke uitleg referentiewaarde

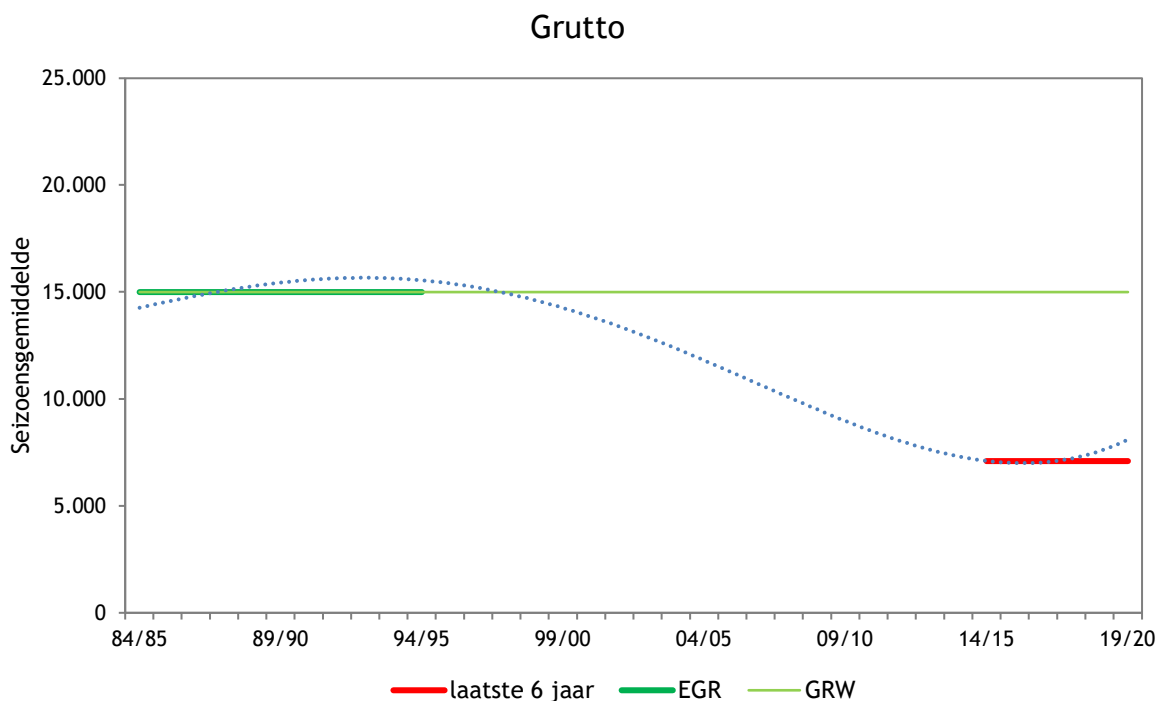
De populatietrend is in belangrijke mate sturend bij het vaststellen van de SvI. Daarnaast dient aan een Gunstige Referentiewaarde te worden getoetst:

- De *Gunstige Referentiewaarde* (GRW) (ofwel *Favourable Reference Value* -FRV-) schetst de gezonde ecologische toestand van de soort. Daarbij geldt als beginsel de situatie rond 1980. Dat is het niveau van de populatie ten tijde van de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn in 1980, de *Directive Value* (DV). Een afname na inwerkingtreding strookt niet met de bedoeling van de Vogelrichtlijn.
- Indien de situatie rond 1980 aantoonbaar niet gunstig was (bijvoorbeeld na een grote afname of als de soort daarna een herstel liet zien), dan wordt gekeken naar een *Ecologische Gunstige Referentie* (EGR). In een groot aantal gevallen zijn dat voor broedvogels de jaren vijftig zoals ook vastgesteld als referentie voor de Rode Lijst. In andere gevallen (bijvoorbeeld na een herstel) kan dit echter ook ná 1980 zijn.
- In het geval de EGR op 1950 wordt gesteld dan wordt de GRW bepaald op 90% van de toenmalige populatiestand, waarmee o.a. rekening wordt gehouden met natuurlijke fluctuaties rond deze stand; doorgaans is pas bij een afname van meer dan 10% over een lange-termijn (30 jaar) sprake van een significante afname.
- Bij onomkeerbare omstandigheden, kan de GRW naar beneden worden bijgesteld. Daarvan is bijvoorbeeld sprake bij soorten van boerenland; sinds 1960 is hier sprake van 16% afname door bebouwing.
- In sommige gevallen zijn zowel de EGR als de DV niet goed bruikbaar, bijvoorbeeld als de EGR niet kan worden bepaald, omdat er geen stabiele gunstige periode te definiëren is, omdat de populatie zich rond 1980 in een dalperiode bevond, of omdat een soort zich recent gevestigd heeft. Dan wordt teruggevallen op een duurzaamheidsnorm (alleen broedvogels) of het gemiddelde over de laatste zes jaar (nieuwe soorten). De duurzaamheidsnorm is een waarde waaronder de soort niet meer duurzaam in Nederland kan voortbestaan.

Voor een nadere uitleg wordt verwezen naar Vogel *et al.* (2021).

Tabel 2. Informatie over de populatieomvang- en ontwikkelingen die betrokken is bij de beoordeling van de Staat van Instandhouding (SvI).

Aspecten kerngetallen SvI	Periode	Conclusie/output
Huidige populatieomvang	2014/15-2019/20	7.100 vogels (seizoensgemiddelde)
Beoordeling korte termijntrend	2008/09-2019/20	matige afname (-3,0% per jaar)
Beoordeling lange termijntrend	1994/95-2019/20	matige afname (-2,1% per jaar)
Gunstige Referentiewaarde Populatie	EGR (1984/85-1993/94)	15.000 vogels (seizoensgemiddelde)

Figuur 1. Overzicht van de waarden waarmee de ‘Gunstige Referentiewaarde (GRW)’ voor de populatie van de Grutto als niet-broedvogel is bepaald. Weergegeven zijn de Ecologische Gunstige Referentie (groen, EGR), de huidige populatieomvang (rood) en de GRW (lichtgroen). De blauwe stippellijn geeft de aantalsontwikkeling (aantal vogels) weer van 1994/95-2019/20. Voor een verdere toelichting over de methodiek wordt verwezen naar Vogel et al. (2021). Uit de periode van vóór seizoen 1984/85 zijn onvoldoende gegevens beschikbaar om een trend te bepalen zodat de situatie rond de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn (DV 1980) niet kan worden bepaald.

2. Landelijke opgave bij een gunstige Staat van Instandhouding (GSvI)

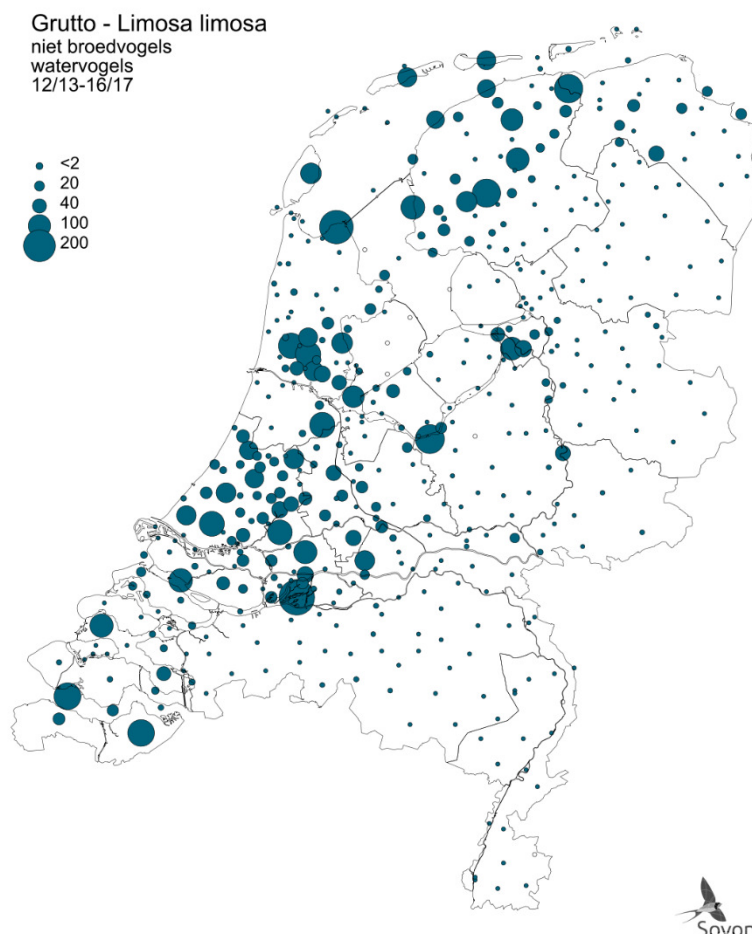
De populatieomvang overeenkomstig de GSvI bedraagt 15.000 vogels (seizoensgemiddelde). Afgezet tegen het huidige aantal (7.100 vogels) betekent dit dat de huidige populatie een kleine helft bedraagt van de populatieaantallen op een gunstig niveau.

III. Haalbaarheid

1. Beoordeling landelijke opgave

De broedvogelpopulatie van de Grutto neemt al geruime tijd in aantal af, waarbij met name sinds begin jaren negentig een sterke afname is ingezet (Teunissen 2018). Niet lang daarna, ongeveer sinds half jaren negentig begon ook de niet-broedpopulatie gestaag in aantal af te nemen. Geen verrassende bevinding aangezien de meeste van de Nederlandse broedvogels in het voorjaar en najaar ook hier pleisteren alvorens respectievelijk de broedgebieden te bezetten of naar het zuiden te trekken. Een vertaling van de afname van de broedpopulatie naar een afname in de niet-broedpopulatie ligt dus voor de hand. Wel lijkt de afname van de niet-broedpopulatie wat minder snel te gaan dan die van de broedpopulatie. Een mogelijke oorzaak hiervoor is een toegenomen hoeveelheid doortrekkers van de IJslandse ondersoort *islandica*, die juist in aantal toeneemt. Ook in Nederland lijken er meer vogels van de *islandica* ondersoort te worden aangetroffen (Gerritsen & Tijssen 2003, Altenburg 2018). Een klein deel van deze IJslandse vogels overwintert in Nederland, maar veel trekken door naar zuidelijkere of westelijkere streken. Waar de Grutto in de broedtijd zich voornamelijk ophoudt in agrarisch gebied, is deze buiten de broedtijd ook in nattere gebieden te vinden. De meeste slaapplekken van de soort liggen in natuurgebieden met ondiepe wateren en in veel mindere mate in agrarisch gebied. Hoewel de soort ook in deze natte natuurgebieden foerageert, maakt agrarisch gebied nog wel een belangrijk deel uit van

het foerageergebied van de soort. Zo kan er, behalve in wetlands, bijvoorbeeld ook in ondergelopen graslanden of plasdrassen gefoerageerd worden. Net als in de broedtijd, zijn Grutto's buiten de broedtijd voornamelijk in laag-Nederland te vinden (figuur 2).

Figuur 2. Verspreiding van de Grutto als niet-broedvogel in de periode 2012/13 - 2016/17. Weergegeven is het gemiddelde seizoensgemiddelde (vogels) per hoofdgebied (cluster van telgebieden) (Sovon 2022).

2. Knelpunten en maatregelen

Knelpunten

In tabel 3 zijn de belangrijkste knelpunten genoemd, waarbij met name de ontwikkelingen in de broedpopulatie sturend zijn.

Tabel 3. Drukfactoren die een GSvl van de Grutto als niet-broedvogel in de weg staan. De sterkte van het negatieve effect (impact) is uitgedrukt in hoog (H), matig (M) en laag (L). Tevens is beoordeeld in hoeverre het knelpunt (op termijn) oplosbaar is.

Subcode	Drukfactor	Impact?	Oplosbaar?	Grote regionale verschillen?
FA1	Vermesting (bodem, water), incl. N-depositie (NOx en NH3)	M	deels	ja
FA11	Klimaat en zeespiegelstijging	L	deels	nee
FA7	Verdroging (bodem)	M	ja	ja
FD7	Verlies van leefgebied door inrichtingsprojecten (bebouwing, wegenbouw etc.)	L	deels	ja

Subcode	Drukfactor	Impact?	Oplosbaar?	Grote regionale verschillen?
FD1	Verstoring door aanwezigheid (recreatie, honden, scheepsvaart, vliegbewegingen)	L	ja	ja
FD9	Schaalvergroting, intensivering agrarisch gebruik, verandering vruchtgebruik	M	deels	ja
XX	Ontwikkelingen in de broedpopulatie (voornamelijk in Nederland)	H	deels	nee

- *Vermesting*: de kwaliteit van een deel van het foerageergebied van de Grutto wordt waarschijnlijk negatief beïnvloed door stikstofdepositie als gevolg van vermisting. Volwassen Grutto's foerageren buiten de broedtijd voor een deel in natte graslanden en plasdrassen in agrarisch gebied en eten daar voornamelijk regenwormen en emelten die in de bodem zitten. Het effect van vermisting op de beschikbaarheid van regenwormen is gecompliceerd, maar lijkt vooral negatief te zijn. Het aanbod aan rode regenwormen, die zich over het algemeen dicht bij het grondoppervlak bevinden, neemt in aantal af als gevolg van intensieve bemesting (Onrust *et al.* 2019a) en wormen die zich nog wel in sterk bemeste grond weten te handhaven zitten veelal dieper in de grond en worden daarmee onbereikbaar voor steltlopers (Onrust *et al.* 2019b). Het effect van vermisting speelt vooral in een deel van de foerageergebieden van de Grutto, een negatief effect van vermisting op de kwaliteit van slaappleaatsen wordt niet verwacht.
- *Klimaat*: een verschuiving van het verspreidingsgebied van de Grutto als niet-broedvogel als gevolg van klimaatverandering wordt niet verwacht. Wel kan klimaatverandering de verdrogingsproblematiek versterken, wat deels te mitigeren is door middel van vernattingmaatregelen.
- *Verdroging*: als gevolg van de steeds verder toenemende ontwatering, met name in graslanden, blijft er minder voedsel beschikbaar voor de Grutto. De toplaag van de bodem droogt uit, waardoor regenwormen dieper onder de grond en dus buiten bereik van steltlopers blijven (Onrust *et al.* 2019b). Als gevolg van verdroging kan de waterstand op slaappleaatsen ook verlagen, waardoor deze slaappleaatsen niet meer geschikt zijn voor rustende Grutto's.
- *Verlies van leefgebied*: als gevolg van de verstedelijking is het oppervlakte aan open graslanden in Nederland afgenomen, waardoor er in beginsel minder potentieel geschikt foerageergebied beschikbaar is voor de Grutto (Teunissen 2018). Een verbetering van kwaliteit van het nog resterende leefgebied is echter van groter belang dan toename van de grootte van het leefgebied.
- *Verstoring*: Hoewel onderzoek naar verstoring bij Grutto's voornamelijk in de broedtijd is gedaan, is verstoring buiten de broedtijd ook enkele keren aangetoond. Met name wanneer Grutto's in grote groepen foerageren of rusten bestaat er risico op verstoring. Zowel landrecreatie als waterrecreatie kan voor de soort een versturende werking hebben (Krijgsveld *et al.* 2008).
- *Schaalvergroting, intensivering agrarisch gebruik*: Hoewel de meeste slaappleaatsen van pleisterende Grutto's in natuurgebieden liggen, ligt een belangrijk deel van de foerageergebieden van de Grutto in agrarisch gebied. De intensivering van agrarisch gebruik heeft in Nederland geleid tot een kunstmatig verlaagde grondwaterstand in graslanden en een toegenomen bemesting, waardoor prooien in aantal afnemen en minder goed bereikbaar zijn voor foeragerende steltlopers (Onrust *et al.* 2019b). Er vinden tegenwoordig ook frequenter intensieve werkzaamheden plaats op percelen, zoals het omploegen van de grond. Dit heeft een negatief effect op de dichtheid van bodemfauna, zoals regenwormen (Postma-Blaauw *et al.* 2010).
- *Ontwikkelingen in de broedpopulatie*: veel van de Grutto's die buiten de broedtijd in Nederland pleisteren maken ook deel uit van de Nederlandse broedpopulatie. Deze neemt al geruime tijd in aantal af: sinds begin jaren negentig is ongeveer twee derde van de broedpopulatie verdwenen. De verwachting is dat de belangrijkste knelpunten voor de Grutto in Nederland in het broedseizoen liggen. De Grutto blijkt slecht opgewassen te zijn tegen de intensivering van de landbouw. Met name de reproductie is een belangrijk knelpunt. De voedselsituatie voor gruttokuikens is sterk verslechterd omdat er steeds minder kruidenrijke graslanden met een hoge waterstand aanwezig zijn in het boerenland, terwijl juist deze gebieden de meeste insecten herbergen en het makkelijkst te navigeren zijn voor de kleine kuikens. Kuikens kunnen daarnaast minder dekking vinden bij gevaar. De omstandigheden voor een aantal roofdieren zijn in agrarisch gebied juist verbeterd als gevolg van ontwatering en een toename aan opgaande structuren, waardoor eieren en kuikens met regelmaat gepredeerd worden. De toename aan agrarische activiteiten tijdens het broedseizoen, zoals maaien, pakt ook negatief uit voor de overleving van kuikens (Teunissen 2018).

Beheer en herstel-/verbetermaatregelen

- Het terugdringen van vermessing in foerageerhabitat voor de Grutto zal de biodiversiteit aan bodemdieren doen toenemen en de bodem beter doordringbaar maken.
- Het verhogen van waterstanden in graslanden is voor de Grutto van groot belang om het de belangrijkste voedselbron voor de soort, regenwormen, bereikbaar te houden.
- Het beperken van recreatie, zowel land- als waterrecreatie, rondom rustplaatsen en grote foerageerplaatsen van de Grutto zal het risico op verstoring verminderen.
- Intensieve agrarische werkzaamheden zoals het omploegen van het land kunnen het beste niet of zeer spaarzaam worden uitgevoerd in graslanden om het prooiaanbod voor de Grutto op een hoog peil te houden.
- Om de Nederlandse afname van de broedpopulatie van de Grutto te stoppen zijn er grootschalige veranderingen in agrarisch landgebruik nodig. Aangezien een groot deel van de broedpopulatie van de Grutto ook in Nederland pleistert buiten de broedtijd, is de verwachting dat een toename van de broedpopulatie zich ook zal vertalen naar een toename in de niet-broedpopulatie. Om de broedvogelaantallen in Nederland te doen toenemen is het met name van belang om de reproductie te verbeteren. Hiervoor is een toename van kruidenrijk grasland nodig zodat het voedselaanbod voor gruttokuikens verbetert. Daarnaast is het van belang dat de broedgebieden van de Grutto minder geschikt worden gemaakt voor predatoren door bijvoorbeeld een verhoging van de waterstand en verwijdering van opgaande structuren. Ook is het belangrijk om maaien en andere agrarische werkzaamheden in het broedseizoen uit te stellen tot het moment dat jonge Grutto's kunnen vliegen.

Regionale verschillen

Hoewel verstoring en verdroging ook een negatieve invloed op de kwaliteit van slaapplekken van de Grutto kunnen hebben, spelen de andere knelpunten voornamelijk in het foerageergebied van de soort een rol. Het gaat dan met name om delen van het foerageergebied die zich in agrarisch gebied bevinden. Hier zijn de effecten van vermessing, verdroging, agrarische werkzaamheden en verlies van leefgebied het grootst.

Relevante ontwikkelingen op het vlak van beleid en beheer

Het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) biedt kansen op uitbreiding en kwaliteitsontwikkeling van foerageergebied en rustgebied van de Grutto. Kansen voor de soort liggen voornamelijk op percelen waar vernattingsmaatregelen worden toegepast in de vorm van een verhoogde grondwaterstand en de aanwezigheid van plasdrassen. Maatregelen ten behoeve van de insectendiversiteit in open grasland, zoals het beperken van bemesting, zijn daarnaast ook van groot belang. Ook wanneer deze maatregelen gedurende de broedtijd worden getroffen zullen ze positief uitpakken voor de aantallen pleisterende Grutto's aangezien een groot deel van de broedpopulatie in Nederland pleistert.

Ontwikkelingen op biogeografische schaal

De twee flyway-populaties van de Grutto die in Nederland te vinden zijn, tonen sterke contrasten. De West-Europese populatie van de ondersoort *limosa*, die het grootste aandeel van de niet-broedpopulatie in Nederland voor zijn rekening neemt, neemt al geruime tijd in aantal af (Wetlands International 2022). Een zeer groot deel van deze flyway-populatie, naar schatting 87%, broedt ook in Nederland (Kentie *et al.* 2016). De factoren die de afname van de Nederlandse broedpopulatie van de Grutto veroorzaken, voornamelijk ten gevolge van de intensivering van agrarische activiteiten (Teunissen 2018), spelen dan ook een zeer belangrijke rol in de afname van deze flyway-populatie. Op Europees niveau lijkt ook klimaatverandering een belangrijke factor te zijn in de afname van de ondersoort *limosa*, terwijl de IJslandse ondersoort *islandica* juist lijkt te hebben geprofiteerd van klimaatverandering (Keller *et al.* 2020). De flyway-populatie van ondersoort *islandica* is dan ook juist sterk in aantal toegenomen en ligt nu zelfs ruim boven de West-Europese flyway-populatie van ondersoort *limosa* (Wetlands International 2022).

Kennisleemtes

Idealiter wordt er een onderscheid aangebracht tussen de tellingen van de nominaatvorm *limosa* en de ondersoort *islandica*. Daarmee zouden dan trends voor de echte doortrekkers en overwinteraars kunnen worden onderscheiden van de trends van onze eigen populatie. Door betere kennis over de fenologie van de doortrek en de verspreiding van de hier doortrekkende IJslandse grutto's gecombineerd met een betere herkenning door gedrag en uiterlijk is het mogelijk om dit onderscheid op termijn aan te brengen.

Beoordeling haalbaarheid populatieomvang in 2030 en 2050

Met de huidige populatie van 7.100 vogels ligt de populatie meer dan 50% onder het gunstige niveau. In verband met de huidige lage populatie en het scala aan complexe knelpunten wordt het behalen van een gunstig niveau in zowel 2030 als 2050 niet haalbaar geacht. De snelle toename van de IJslandse populatie laat echter zien dat Grutto's wel degelijk snel kunnen reageren op gunstige omstandigheden (Keller *et al.* 2020, Wetlands International 2022). Wanneer omstandigheden van met name de broedpopulatie worden verbeterd, wordt een toename naar een populatie van 10.000 vogels in 2050 haalbaar geacht, zeker wanneer er ook rekening wordt gehouden met de waarschijnlijke toename van doortrekkende en overwinterende IJslandse Grutto's (Gerritsen & Tijsen 2003, Altenburg 2018). De huidige populatie neemt op de korte termijn nog in aantal af, maar lijkt zich in de laatste jaren te stabiliseren. Voor het doel in 2030 kan er dus worden gericht op een voorzichtige toename van gemiddeld 1% per jaar naar een populatieaantal van 7.800 vogels. Als er vanaf dan een gemiddelde groei van 1,25% per jaar aan wordt gehouden, kan in 2050 worden gericht op een populatieaantal van 10.000 vogels.

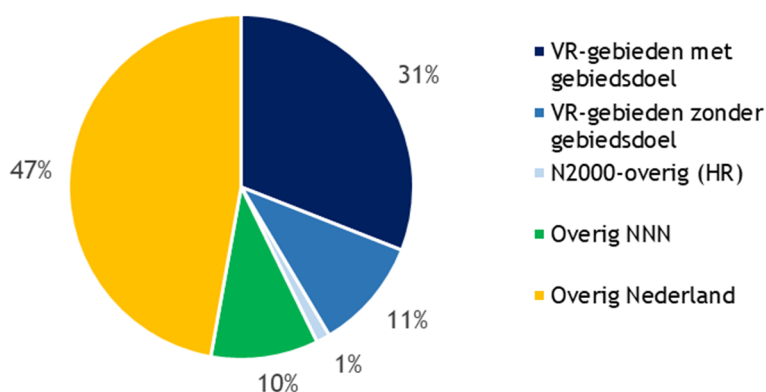
3. Advies landelijk doel en tussendoelen

De populatie bij een GSvI bedraagt 15.000 vogels (seizoensgemiddelde). Omdat de huidige populatie van 7.100 vogels (seizoensgemiddelde) hier ver onder ligt en er een aantal grote knelpunten meespelen, wordt dit doel in zowel 2030 als 2050 niet haalbaar geacht. Het advies is dan ook om te werken met realistischere doelen waarmee in 2030 de stabiele trend is omgebogen naar een voorzichtig positieve trend naar 7.800 vogels (seizoensgemiddelde). Vanaf dat moment kan jaarlijks een populatiegroei van 1.25% worden aangehouden, zodat een populatiegrootte van 10.000 vogels (seizoensgemiddelde) in 2050 wordt behaald.

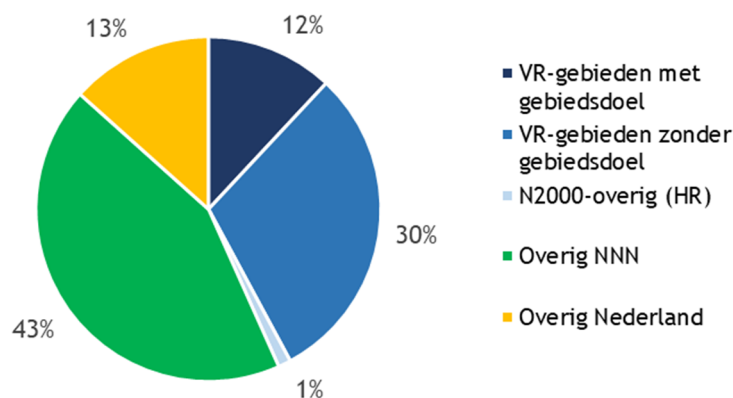
IV. Regionale opgave

1. Actueel voorkomen

Een ruime helft van de Nederlandse Grutto's foerageert buiten de broedtijd in natuurgebieden, voornamelijk natuurgebieden met natte graslanden en ondiepe wateren (figuur 3). De Grutto's die buiten de natuurgebieden foerageren doen dit in agrarisch gebied, voornamelijk in gebieden met natte graslanden en plasdrassen. De Grutto slaapt graag met de poten in ondiep water en als slaapplek worden meestal dan ook de natuurgebieden opgezocht (figuur 4), hoewel er hier en daar ook wel in plasdrassen in agrarisch gebied geslapen wordt.

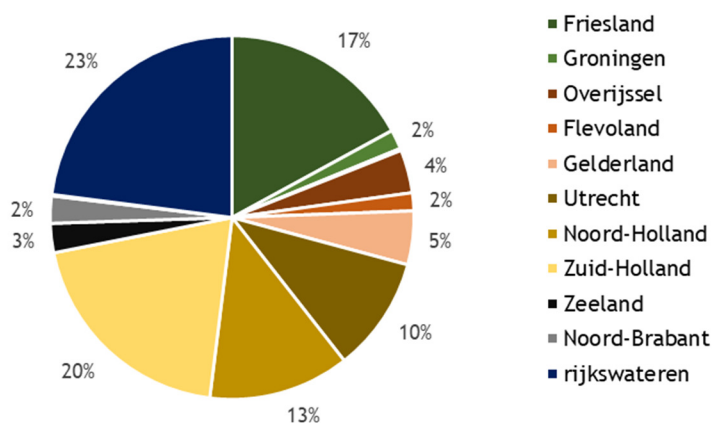

Figuur 3. Aanwezigheid in de afgelopen zes jaar (2014/15-2019/20, op basis van seizoensgemiddelde) in onder de Vogelrichtlijn aangewezen Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel voor de foerageerfunctie voor de Grutto als niet-broedvogel, de overige vogelrichtlijngebieden, overige Natura 2000-gebieden (habitatrichtlijngebieden), overig Natuurnetwerk Nederland (NNN) en overig Nederland (buiten N2000/NNN).

Figuur 4. Aanwezigheid in de afgelopen zes jaar (2014/15-2019/20, op basis van seizoensmaxima) in onder de Vogelrichtlijn aangewezen Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel voor de slaapplaatsfunctie voor de Grutto als niet-broedvogel, de overige vogelrichtlijngebieden, overige Natura 2000-gebieden (habitatrichtlijngebieden), overig Natuurnetwerk Nederland (NNN) en overig Nederland (buiten N2000/NNN).

In figuur 5 wordt de verdeling gepresenteerd over de provincies en de rijkswateren. Het provincie-aandeel is exclusief rijkswateren, de aantallen in het rivierengebied worden wel aan de provincies toegekend. Voor deze indeling is gekozen omdat provincies en RWS (rijkswateren) de voortouwnemers voor de beheerplannen zijn. Net als gedurende de broedtijd zijn Grutto's buiten de broedtijd voornamelijk in Laag-Nederland te vinden. Vooral de provincies Friesland en Zuid-Holland (het Groene Hart) nemen grote aandelen voor hun rekening. Ook in de rijkswateren zijn veel Grutto's te vinden, bijna een kwart van de landelijke populatie. Substantiële populaties in de rijkswateren zijn bijvoorbeeld te vinden langs de Waddenkust, de IJsselmeerkust, de Randmeren, de Biesbosch en de zuidwestelijke Delta. In Drenthe en Limburg is minder dan 0,5% van de Nederlandse Grutto's te vinden en deze aandelen zijn in figuur 5 niet zichtbaar.

Figuur 5. Aanwezigheid van de Grutto als niet-broedvogel in de afgelopen zes jaar (2014/15-2019/20) per provincie (exclusief rijkswateren) en in de rijkswateren. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS.

De belangrijkste gebieden voor de Grutto liggen voor een groot deel in Friesland, de rijkswateren en Noord-Holland (tabel 4). Met name de aantallen in de Alde Feanen (de grootste slaapplaats van Nederland) en de Waddenzee zijn erg hoog.

Tabel 4. De belangrijkste gebieden voor de Grutto als niet-broedvogel in de winterseizoenen 2014/15-2019/20 alsmede overige Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel (IHD) voor deze soort. Het procentueel aandeel in de Nederlandse winterpopulatie is indicatief weergegeven (afgezet tegen landelijk seizoensgemiddelde of -maximum). Functie(s) van het gebied: f (foerageren), s (slapen). Type berekening (waarde): g = seizoensgemiddelde, m = seizoensmaximum. VR* = (mede) onder de Vogelrichtlijn aangewezen als Natura 2000-gebied met een instandhoudingsdoel voor de Grutto als niet-broedvogel, HR = in het kader van de Habitatrichtlijn aangewezen als Natura 2000-gebied (indien >5%), NNN = Natuurnetwerk Nederland (indien >5%), overig = overig Nederland, rw = rijkswateren (voortouwnemer RWS), IHD = huidig instandhoudingsdoel, - = geen IHD.

Gebied	Status	Regio	Functie (waarde)	Huidige populatie	Aandeel in NL	IHD (vogels)
Alde Feanen	VR*/HR	Fr	s (m)	4.531	13%	880
Waddenzee	VR*/HR	rw	f,s (g)	869	12%	1.100
Sneekermeergebied	VR*	Fr	s (m)	2.266	7%	970
Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder	VR*/HR	NH	s (m)	2.234	7%	behoud
IJsselmeer	VR*/HR	rw	s (m)	1.584	5%	2.200
Polders Ronde Hoep en Groot-Mijdrecht	NNN/overig	NH/Ut	f (g)	391	5%	-
Eempolders	NNN/overig	Ut	f (g)	359	5%	-
Greidhoek-oost	overig	Fr	f (g)	284	4%	-
Groote Wielen	VR*/HR	Fr	s (m)	1.136	3%	670
Lauwersmeer	VR*	Gr	f,s (g)	181	3%	260
Eilandspolder	VR*/HR	NH	s (m)	674	2%	170
Witte en Zwarte Brekken	VR*	Fr	s (m)	655	2%	940
Polder Zeevang	VR*	NH	s (m)	564	2%	790
Zwarte Meer	VR*/HR	rw	s (m)	508	2%	behoud
Biesbosch	VR*/HR	NB	f,s (g)	163	2%	60
Sneekermeergebied	VR*	Fr	f (g)	141	2%	110
IJsselmeer	VR*/HR	rw	f (g)	139	2%	290
Oostvaardersplassen	VR*	Fl	f,s (g)	93	1%	90
Rijntakken	VR/HR	Gl	f,s (g)	88	1%	690
Alde Feanen	VR*/HR	Fr	f (g)	72	1%	90
Haringvliet	VR*/HR	rw	f,s (g)	48	1%	290
Ketelmeer & Vossemeer	VR*	rw	f,s (g)	28	<1%	20
Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	VR*/HR	NH	s (m)	23	<1%	behoud
Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht	VR*/HR	Ov	f,s (g)	13	<1%	80
Krammer-Volkerak	VR*/HR	rw	f,s (g)	12	<1%	20
Lepelaarplassen	VR*	Fl	f,s (g)	10	<1%	5

2. Advies voor regionale opgave voor 2030 en 2050

Het voorgestelde landelijke doel voor 2030 en 2050 vormt het uitgangspunt voor de regionale opgaves. De opgave wordt verdeeld naar rato van het aandeel van de regio in de landelijke populatie, tenzij er redenen zijn om daar gemotiveerd van af te wijken. Dat kan door verschillen in regionale trends (makkelijker te realiseren in regio's waar de soort het beter doet), verschil in areaal potentieel leefgebied en/of de nabijheid van bronpopulaties voor herstel. Bij de Grutto is er geen reden om af te wijken van de verdeling op basis van het huidige regioaandeel in het landelijke totaal. Omdat er een aanvullende landelijke opgave is (landelijk doel voor 2030 en 2050 bedraagt resp. 7.800 en 10.000 vogels (seizoensgemiddelde) terwijl in de actuele situatie ca. 7.100 vogels aanwezig zijn), is er ook een regionale opgave om een veilig populatieniveau te bereiken. De grootste regionale opgaves liggen vooral in regio's in Laag-Nederland, waarbij met name de provincies Zuid-Holland en Friesland hoge opgaves liggen (tabel 5). Ook in de rijkswateren ligt een hoge opgave. De verwachting is dat deze opgave in de rijkswateren behaald kan worden door in te zetten in veel verschillende gebieden waar nu ook al relatief grote aantallen pleisteren zoals de Waddenkust, IJsselmeerkust, zuidwestelijke Delta, Biesbosch en Randmeren. Lagere opgaves liggen vooral in het zuiden en het oosten van het land, waar minder geschikt leefgebied voor de Grutto aanwezig is.

Tabel 5. Voorstel voor opgave (aantal vogels, seizoensgemiddelde) per regio (rijkswateren en provincies exclusief aandeel rijkswateren) van de populatie van de Grutto als niet-broedvogel voor 2030 en 2050. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS. Tevens weergegeven zijn de huidige populatieomvang (gemiddeld seizoensgemiddelde), het aandeel binnen Nederland van de huidige populatie en de korte termijntrend. De trend heeft betrekking op de provincies inclusief de rijkswateren. Het huidige aantal vogels per regio is als vertrekpunt gehanteerd bij het voorstel voor de regionale opgaves. n.b. = niet bepaald. Bij een onzekere trend is geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk.

Regio	Huidige populatie (2015-2020)	Landelijk aandeel regio (2015-2020)	Trend (2009-2020)	Voorstel regionale opgave 2030	Voorstel regionale opgave 2050
rijkswateren	1.600	23%	n.b.	1.800	2.300
Zuid-Holland	1.400	20%	matige afname	1.500	1.900
Friesland	1.200	17%	onzeker	1.300	1.700
Noord-Holland	900	13%	stabiel	1.000	1.300
Utrecht	700	10%	matige afname	790	1.000
Gelderland	340	5%	matige afname	380	500
Overijssel	250	4%	sterke afname	290	360
Zeeland	200	3%	stabiel	230	290
Noord-Brabant	200	3%	onzeker	230	290
Groningen	120	2%	onzeker	150	190
Flevoland	110	2%	onzeker	130	170
Overige regio's	30	<1%	-	eventuele foerageerlocaties en slaappleatsen behouden	eventuele foerageerlocaties en slaappleatsen behouden
Landelijk	7.100	100%	matige afname	7.800	10.000

V. Prioritering

In Nederland pleistert buiten de broedtijd een groot deel van de West-Europese flyway-populatie, waardoor maatregelen voor de Grutto in Nederland een zeer hoge prioriteit hebben. Omdat de grootste regionale opgaves vooral in regio's in Laag-Nederland liggen, hebben beheersmaatregelen in deze regio's de hoogste prioriteit, zeker omdat het grootste deel van de broedpopulatie ook in deze regio's ligt. Bij de Grutto zijn de trend van de Nederlandse broedpopulatie en niet-broedpopulatie nauw verbonden omdat de meeste broedvogels ook in ons land pleisteren buiten de broedtijd. Aangezien de belangrijkste knelpunten voor de Grutto in Nederland gedurende de broedtijd spelen, heeft het dan ook prioriteit om de situatie in de broedgebieden van de Grutto te verbeteren. Dit zal zich dan ook vertalen naar een hogere populatie pleisteraars. Maatregelen om de broedpopulatie van de Grutto te ondersteunen zijn vooral van belang in agrarisch gebied, waarbij er moet worden gericht op een extensiever beheer van graslanden om zo de voedselsituatie en veiligheid voor gruttokuikens te verbeteren. Buiten de broedtijd liggen de meeste knelpunten in het foerageergebied van de Grutto, dat ook deels in agrarisch gebied ligt. Hierbij zijn met name vernattingsmaatregelen en maatregelen om de vermesting in graslanden terug te dringen van belang.

Literatuur

- ALTENBURG J.F. 2018. IJslandse Grutto *Limosa limosa islandica*. Pp. 257 in: Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- GERRITSEN G.J. & TIJSEN W. 2003. De betekenis van Nederland als pleisterplaats voor IJslandse Grutto's *Limosa limosa islandica* tijdens de voorjaarstrek in 2001 en 2002. *Limosa* 76: 103-108.
- KELLER V., HERRANDO S., VOŘÍŠEK P., FRANCH M., KIPSON M., MILANESI P., MARTÍ D., ANTON M., KLVAŇOVÁ A., KALYAKIN M. V., BAUER H.-G. & FOPPEN R.P.B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- KENTIE R., SENNER N.R., HOOIJMELJER J.C.E.W., MÁRQUEZ-FERRANDO R., FIGUEROLA J., MASERO J.A., VERHOEVEN M. A. & PIERSMA T. 2016. Estimating the size of the Dutch breeding population of Continental Black-tailed Godwits from 2007-2015 using resighting data from spring staging sites. *Ardea* 114: 213-225.

- VAN KLEUNEN A., VAN ROOMEN M., JANSSEN J.A.M., KUITERS A.T., VAN WINDEN E., BOELE A., SCHMIDT A.M. & VAN VREESWIJK T. 2017. Advies over correcties en bijstellingen van Natura 2000-doelen; Achtergronddocument bij het rapport Advies over de Natura 2000 doelensystematiek en Natura 2000-doelen. Rapport 2779C. Sovon-rapport 2016/27. Wageningen Environmental Research, Wageningen.
- KRIJGSVELD K.L., SMITS R.R. & VAN DER WINDEN J.R. 2008. Verstoringsgevoeligheid van vogels. Update literatuurstudie naar de reactie van vogels op recreatie. Rapport nr. 08-173. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- MINISTERIE VAN LNV. 2006. Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- ONRUST J., WYMENGA E. & PIERSMA T. 2019a. Rode regenwormen: sleutelspelers voor boerenlandbiodiversiteit. *De Levende Natuur* 120: 144-148.
- ONRUST J., WYMENGA E., PIERSMA T & OLFF H. 2019b. Earthworm activity and availability for meadow birds is restricted in intensively managed grasslands. *Journal for Applied Ecology* 56: 1333-1342.
- POSTMA-BLAAUW M.B., DE GOEDE R.G.M., BLOEM J., FABER J.H. & BRUSSAARD L. 2010. Soil biota community structure and abundance under agricultural intensification and extensification. *Ecology* 91: 460-473.
- TEUNISSEN W. 2018. Grutto *Limosa limosa*. Pp. 258-259 in: Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- VOGEL R.L., FOPPEN R, VAN KLEUNEN A., VAN ROOMEN M. & VAN TURNHOUT C.A.M. 2021. Methodiek voor de bepaling van de staat van instandhouding van vogels. Sovon-rapport 2021/26. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Geraadpleegde websites

- SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND. 2022. Grutto. <https://stats.sovon.nl/stats/soort/5320>. Geraadpleegd op 22/02/2022.
- WETLANDS INTERNATIONAL. 2022. Waterbird Population Estimates. <http://wpe.wetlands.org/>. Geraadpleegd op 11/03/2022.